

EGYEDÜL HITLER FELELŐS A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚ KIROBBANTÁSÁÉRT?

VALASZ BORUS JÓZSEFNEK, A TÖRTÉNELEMTUDOMÁNY
KANDIDÁTUSÁNAK KRITIKAI ÉSZREVÉTELEIRE

*Dr. Horváth Miklós,
a történelemtudomány kandidátusa*

Mélységesen egyet lehet érteni Borus Józsefnek, a történelemtudomány kandidátusának azon megállapításával, hogy „... a hadtörténelmi kutatás kiszélesítéséhez és elmélyítéséhez ismeretlen anyag feltárásán, az esetleg ismertek új szempontok szerinti elemzésén túl szükség van vitákra, az elkövetett hibák segítő szándékú kijavítására is.”¹

A tudományos életben éppúgy, mint az élet bármely területén, az előrehaladásnak, az újnak az egyik megteremtője: *a vita is!*

Borus József kritikai megjegyzései tartalmi fontosságukban és módszerükben nem egyforma súlyúak. Éppen ezért a felvetett kritikai kérdésekkel a fontossági rangsorolás szerint és nem az általa követett sorrendben kívánok vitatkozni.

A kérdéses tanulmányom elején a fasiszta Németország háborús céljairól, terveiről szólva azt írtam, hogy: „A német monopoltőke és a szolgálatába állított náci párt a viláгурalmi tervek megvalósítása érdekében tartózkodott a kétfrontos háborútól, elsősorban az első világháború tapasztalatai alapján. Egyébként a német tábornoki karnak ez volt az egyedüli aggodalma a lengyelországi hadjárat megindítása előtt.”²

¹ Borus József: „Megjegyzések és kiegészítések dr. Horváth Miklós alezredes, a történelemtudomány kandidátusa „Az 1940. évi nyugat-európai hadjárat története néhány kérdésének kritikája” című tanulmányához. HK. 1962. 1. sz.

² HK. 1961. 1. sz. 59. oldal.

Ezt az aggodalmat Guderian: „Egy katona emlékiratai” című memoárjában ki is mondja s ezért a lábjegyzetben utaltam is erre.³

A kritikus idézi Guderian azon szavait, melyek szerint a német tábornokok nem mentek könnyű szívvel a háborúba és egyetlen tábornok sem javasolta volna a háborút.⁴ Ezután Borus József kijelenti, hogy „a kétfrontos háborútól való aggodalom — közvetett módon — valóban kivehető Guderiannak ebből a sok mindent eláruló néhány mondatából. Nem feladatunk e helyütt annak vizsgálata, hogy egyetlen tábornok sem javasolta volna a háborút, — mert ezt maga a történelem cáfolta meg. Nyilvánvaló azonban, hogy a német tábornoki karnek ebben az időben voltak aggodalmai, de nem kizárólag a kétfrontos háború miatt.”⁵ Közvetlenül ezután Borus József Guderian szavainak alapján egyértelműen kimondja a *saját véleményét*: „Guderian e néhány mondata *világosan bizonyítja*, hogy (Kiemelés tőlem. H. M.)

1. Az egész szárazföldi hadsereg (Heer) és nemcsak ennek tábornoki kara, általában tartott a háborútól, még a Lengyelország elleni háborútól is.

2. E húzódozás alapvető oka a bizonytalanságban rejlett; a fasiszta katonai vezetők 1939 augusztusában még nem tudták, hogy a hadsereg és különösen a tisztikar hogyan állja majd meg a helyét.

3. Ez a vezetés, Lengyelországnak a nyugati hatalmak általi cserbenhagyását elhallgatva, egyoldalúan állította be a szovjet—német megnemtámadási egyezményt.”⁶

Borus József számára kritikájában nem marad más, mint horribile dictu-t ítélje el azt a megállapítást is, hogy a német tábornoki kar már 1939 augusztusában elérkezettnek látta az időt a háborúra, s ezért a fenti véleményét így folytatja: „Azt hisszük, e néhány, találmokra kiragadott példa meggyőzi az olvasót arról, hogy dr. Horváth tanulmánya nem egy tudományos folyóirat követelményeinek megfelelő igényességgel készült. Bárki, aki utána néz lábjegyzeteinek, meggyőződhet, hogy a pontatlan, vagy félremagyarázott hivatkozások mellett

³ H. Guderian: *Erinnerungen eines Soldaten*. Heidelberg, 1951. 58. oldal. „... Alle älteren Offiziere und viele Tausende unserer Soldaten hatten den ersten Weltkrieg mitgemacht und wussten, was ein Krieg bedeutete, zumal wenn er nicht auf Polen beschränkt worden konnte...”

⁴ H. Guderian: id. mű 58. oldal. „Jedenfalls ist es keine nachträgliche Feststellung, wenn ich sage, dass die Stimmung des Heeres erst war und ohne den Pakt mit Russland wahrscheinlich sehr zweifelhaft geworden wäre. Wird sind nicht leichten Herzens in den Krieg gezogen und es gab keinen General, der zum Kriege geraten hätte...”

⁵ Borus József: id. cikk. HK. 1962. 1. sz. 249. oldal.

⁶ Borus József: id. cikk. HK. 1962. 1. sz. uo.

mellőzött és figyelmen kívül hagyott adatokat is bőven lehet találni.”⁷

Távolról sem „bizonyítja világosan” Guderian idézett megjegyzése, hogy a német tábornoki kar, vagy az egész hadsereg nem akarta 1939-ben megindítani a rabló, hódító háborút. E sorok írója Guderian ominózus megállapításának csak azon szavaira utalt, amelyek a valóságot adták vissza: ti. a kétfrontos háborútól való aggodalmat. *Tehát nem félremagyarázott hivatkozásról van szó!* Egyébként Borus idézett szavaiból nem derül ki, hogy milyen mellőzött adatokra gondol.

Ellenben Borus József kritikája szükségessé teszi feltenni a kérdést: egyedül Hitler felelős a második világháborúért?

A második világháború után számos könyv jelent meg nyugaton, amely a német vezérkar háború előtti tevékenységével foglalkozik. E könyvek szerzői közül számosan, elsősorban a nyugatnémet hadtörténészek s az egykori Wehrmacht-tisztek (ide tartozik Guderian is) azt a látszatot próbálják kelteni, mintha a német tábornoki kar ellenezte volna a háború kirobbantását s azt igyekeznek igazolni, hogy a horogkeresztes párt és a katonai körök céljai ellentétesek voltak.

A történelmi tények ilyen irányú meghamisítása már a nürnbergi perben kezdetét vette. Brauchitsch tábornok, a Wehrmacht szárazföldi csapatainak volt főparancsnoka a nemzetközi bíróság előtt kijelentette: „A német katonák rendfokozatra való tekintet nélkül védelemre, hazájuk megvédésére készültek fel. Eszükbe sem jutott, hogy hódító háborút indítsanak, vagy hogy a német uralmat kiterjesszék minden népre.”⁸ Hasonlóképpen tettek vallomást a tárgyaláson Kesserling, Manstein, Rundstaedt, és más német tábornokok.

Ennek a tendenciózus hamisítási vonalnak bemutatása céljából — tanulságul — érdemes idézni egypár, pregnáns nyugati műből.

Latenser, a német katonai klikk „udvari” történésze, így jellemezte a Wehrmacht felsőbb köreinek véleményét Hitlernek a háború küszöbén vallott terjeszkedési politikájáról: „Hol találnak Önök akárcsak egy szemernyit is abból a német „militarizmusból”, amely csírája és előkészítője lett volna Hitler támadó terveinek? Az akkori tisztek csak a béke és a humanitás szellemében cselekedtek, hogy ellenséges támadás esetén biztossítsák a védelmet... Ha valaha volt egyetértés a katonai veze-

⁷ Borus József: id. cikk. HK. 1962. 1. sz. 250. oldal.

⁸ International Military Tribunal at Nuremberg. Trial of the Major War Criminals before the International Military Tribunal at Nuremberg XX. 574. oldal. (Továbbiakban: IMT.)

tők körében, akkor ez természetesen nem az agresszív háború szervezésében, hanem az államfő ilyen terveinek elutasításában nyilvánult meg.”⁹

Hasonlóképpen hamisítja meg számos angol, amerikai történész a német vezető katonai köröknek a háború és a béke kérdésében elfoglalt álláspontját. Liddel Hart például — akinek tanulmányom témájára vonatkozó munkáját Borus József hiányolja a lábjegyzetekből, bár e könyv adatainak kritikai összevetését más művekkel és az így történő felhasználását nem nélkülözhettem volna — azt írja az 1948-ban megjelent könyvében, hogy „A német tábornokok csak jelentéktelen szerepet játszottak a második világháború előkészítésében, kivéve azt, hogy betöltötték a hatástalan fék szerepét.”¹⁰

Azok a történészek, volt Wehrmacht-tábornokok, akik csak Hitlert, a náci pártot akarják a háború kirobbantójának beállítani, érvelésük alapjának Hitler és Beck tábornok, a szárazföldi csapatok volt vezérkari főnöke között 1937—1938 folyamán fennállott nézeteltéréseket veszik. A nyugatnémet burzsoá történészek ezt a tényt annyira általánosítják, hogy nem áttallják kijelenteni: a háború előtti években a német vezérkar főnökének egész tevékenységét a béke megóvása jellemezte. Foerster, a hadtörténeti osztály egykori vezetője szerint: „Beck nem kételkedett abban, hogy a múlthoz képest radikálisan megváltozott körülmények között a Wehrmacht parancsnokságának a néppel szemben kötelessége volt mindent megtennie azért, hogy megszabadítsa Németországot egy újabb háború borzalmaitól...”¹¹

Beck tábornok tevékenységének, Hitlerrel szembeni nézeteltérésének ilyen egyoldalú értelmezésével szemben élesen elmentmondanak a tények; még inkább cáfolják azokat a hamisítási törekvéseket, amelyek az egész német tábornoki kart azonosítják Beckkel, s valamilyen, a háború kérdésében fennálló Hitler — tábornoki kar ellentétéről beszélnek.

A német militaristák az első világháború befejezése után azonnal készülődni kezdtek egy újabb imperialista háborúra. Blomberg tábornokszernagy, volt hadügyminiszter a nürnbergi tárgyaláson beismerte, hogy a német tábornoki kar „a haza iránti kötelességének” tartotta a revansháború előkészítését. „Ez volt az egyik fő oka annak a részben titkos fegyverkezésnek, amely körülbelül tíz évvel Hitler uralomrajutása előtt (Kiemelés tő-

⁹ H. Laternser: Verteidigung deutscher Soldaten Bonn. 1952. 26. oldal.

¹⁰ Liddel Hart: The Other Side of the Hill. London. 1948. 11. oldal.

¹¹ W. Foerster: Generaloberst Ludwig Beck. Sein Kampf gegen den Krieg. Aus den nachgelassenen Papieren des Generalstabschefs. München. 1953. 69. oldal.

lem. H. M.) kezdődött és a náci uralom alatt rendkívüli mértékben fokozódott.”¹²

A német militaristák tehát már a fasiszta diktatúra megjelenése előtt megteremtették a harmadik birodalom sokmilliós hadseregének alapját. Erfurt volt hitlerista tábornok, könyvében joggal állapítja meg: „Hitler a hatalomrajutáskor a szárazföldi csapatok vezérkari főnöksége munkájának eredményeképpen katonai terveinek egy részét már megvalósítva látta.”¹³

Nem érdektelen idézni Blombergnek 1936. augusztus 31-én Göringhez intézett levelét annak a kérdésnek a megvilágításához, hogy a német tábornoki kar akarta-e a hódító háborút. Blomberg tábornoszernagy, hadügyminiszter és a Wehrmacht főparancsnoka tiltakozott az 1936—37. évi költségvetés ellen, mert ez szerinte kis összegeket irányzott elő a fegyveres erők fejlesztésére. „A hadseregnek további összegekre van szüksége — főleg a Rajnavidék remilitarizálásához, és ahhoz, hogy ezen a vidéken erődrendszert építhessünk, továbbá, hogy már október 1-re megalakíthassuk mind a 36 hadosztályt, meggyorsíthassuk a gépesítést, s legfőképpen, hogy megszervezzük a négy teljesen gépesített gyaloghadosztályt.”¹⁴

Egy ilyen vitacikk szűk terjedelme miatt nincs módomban kitérni a fasiszta német hadsereg fejlesztésének konkrét számadataira.

De a kritika folytán felmerült kérdés teljességéhez, sőt mint ultima ratio tartozik az, hogy a német vezető tábornoki kar már két évvel a fasiszták hatalomrajutása után hozzálátott a szomszédos országok eleni támadás konkrét terveinek kidolgozásához. Blomberg tábornoszernagy 1935. május 2-án elrendelte Fritsch vezérezredesnek, a szárazföldi csapatok főparancsnokának, Raeder tengernagynak, a flotta főparancsnokának, és Göringnek, a légierők birodalmi miniszterének, hogy Németország „fegyverzetének jelenlegi nem kielégítő állapotától függetlenül” lássanak hozzá a Csehszlovákia ellen irányuló haditerv kidolgozásához. A hadügyminiszteri utasítás kifejtette, hogy a hadműveletet „villámgyorsan, meglepetésszerű csapással kel végrehajtani”.¹⁵ Ugyancsak 1935-ben dolgozta ki a német vezérkar (!) a Franciaország elleni háború tervét „Vörös változat” néven.^{15/a}

¹² IMT. XXXII. 464. oldal.

¹³ W. Erfurt: Die Geschichte des deutschen Generalstabes 1918—1945: Göttingen, 1957. 156. oldal.

¹⁴ K. Mendelssohn: Design for Aggression. The Inside Story of Hitler's War Plans. New York, 1946. 3—4. oldal.

¹⁵ IMT. XXXIV. 485. oldal.

^{15/a} Kriegstagebuch des OKW. IV/2. Frankfurt am Main 1867. oldal.

A német militarista tábornokok agressziójának tervezéséhez egyik jelentős és fontos elvi utasítás volt Blomberg: „A fegyveres erők egységes felkészítése a háborúra” című, szigorúan titkos parancsa. A parancs először 1936. június 26-án, majd a bővített formában 1937. június 24-én jelent meg. Blomberg parancsa nem hagy kétséget maga után, hogy nemcsak Hitler, a náci párt, hanem maga a hadsereg vezetése is akarta a rablőháborút. Sőt a fasiszta rezsimet úgy értékelték a német tábornokok, mint amelynek fel kell ajánlaniuk odaadó szolgálataikat a militarista törekvések megvalósítására. Blomberg az említett parancsában leszögezte, hogy: „Az általános politikai helyzet alapján feltételezhető, hogy Németországnak nem kell várnia támadást semmilyen irányból sem...” A parancs szerint tehát nyugodtan lehet készülődni a katonai agresszióra, s ezért állapította meg Blomberg parancsa a továbbiakban: a fegyveres erők legyenek „állandóan készen a háborúra... képesek legyenek katonailag kihasználni a politikai kedvező lehetőségeket, ha ilyenek kialakulnak”.¹⁶

A háború katonai-szervezési, gazdasági, diplomáciai és ideológiai előkészítésével egyidőben a német tábornoki kar fő feladata volt, hogy kidolgozza az agresszív tervek megvalósításának leghatásosabb módszerét. 1935—1937 között dolgozták ki végérvényesen a fasiszta Németország rabló katonai doktrínájának alapvető tételeit. Sajnos elkerülte Borus József figyelmét Guderian cikke, melyet a „Militärwissenschaftliche Rundschau” 1935 decemberi számában írt. E cikket olvasva, bizonyára kritika alá vette volna Guderiannak 1951-ben megjelent könyvében azt a kitétel, hogy „semmiképpen sem utólagos megállapítás, ha azt mondom, hogy... nem mentünk könnyű szívvel a háborúba és egyetlen tábornok sem javasolta volna a háborút...”

1935-ben Guderian még azon a véleményen volt, hogy: „Egy éjszaka kinyílnak a hangárok és a katonai garázsok ajtajai, felbőgnek a motorok, s a csapatok mindent elsöprő lendülettel megindulnak. Az első váratlan csapással (Kiemelés tőlem. H. M.) elfoglalják, vagy légitámadásokkal szétrombolják az ellenség fontos iparvidékeit és nyersanyagbázisait, s ezeket ily módon kikapcsolják a hadianyagtermelésből... A csapatok mindjárt az első váratlan hadászati támadás során többé-kevésbé mélyen behatolnak az ellenség területére... A légierő és a gépesített csapatok első hullámát a gépkocsizó gyaloghadosztályok követik. Ezeket arra fogják felhasználni, hogy meg-

¹⁶ IMT. XXXIV. 734—735. oldal.

tartsák az elfoglalt területet és felszabadítsák a gyorsan mozgó magasabbegységeket a következő csapásra... Előnye az, hogy ő választhatja meg a következő nagyerejű csapás helyét és idejét. A támadó előrevonja az ellenség mindennemű ellenállásának elfojtásához és a védelem áttöréséhez szükséges fegyvereket...

A páncélos hadosztályok első feladataik végrehajtása után nem szüntetik be a támadást. Ellenkezőleg, gyorsaságukat és hatósugarukat maximálisan kihasználva, mindenáron igyekeznek teljessé tenni az áttörést és elválni az ellenséges utánpótlási vonalakat. A csapások szakadatlanul követni fogják egymást, hogy elsöpörjék az ellenség ellenállását, és a csapatok minél mélyebben behatoljanak az ország területére. A légierő megakadályozza az ellenség tartalékainak felvonulását.”

A német tábornoki kar nemcsak egyetértett a náci párt világoralmi terveivel, hanem azt konkrétan, katonai vonalon támogatta. De bármennyire csábítóak voltak ezek a tervek, az új kétarcvonalas háborúban rejlő veszélyek aggályokat jelentettek. Ezek fokozottabban mutatkoztak meg Blomberg hadügyminiszternél és Fritsch szárazföldi hadsereg parancsnokánál. Ez az aggály nem volt több, mint amit maga Hitler kifejezett 1937-ben a tábornokok szűk körében: „Teljesen megértem a katonai szakembereknek azt a kívánságát, hogy fiatal gyermekünket ne tegyük próbára *idő előtt*.”¹⁷ (Kiemelés tőlem. H. M.) A német tábornoki kar abszolút többsége nem értett azzal egyet, hogy Blomberg és Fritsch túlzásba vitték az aggályoskodást.¹⁸ Ezért tudta Hitler 1938. február 4-én leváltani a Wehrmacht említett legfelső vezetőit és maga lett a fegyveres erők főparancsnoka. A német tábornoki kar ezt úgy tekintette, mint a német katonai doktrína klasszikusának, Ludendorff tábornok tanításának, a totális háborúra való felkészülésnek logikus megvalósítását.¹⁹

1939 augusztusában a fasiszta katonai vezetőknek semmilyen kétségük nem volt aziránt, hogy a hadsereg, vagy a tisztikar a háborúban nem állja meg a helyét. Borus József Gude-

¹⁷ F. Hossbach: Zwischen Wehrmacht und Hitler. Würzburg, 1957. 182. oldal.

¹⁸ A szárazföldi csapatok főparancsnoka Fritsch tábornok helyett Brauchitsch tábornok lett. Kinevezése előtt Jodl tábornok a naplójában feljegyezte: „1938. január 28. A fegyveres erők vezérkari főnöke este Berlinbe hívatta von Brauchitsch tüzérségi tábornokot, hogy ismertessen vele különféle kérdéseket, s megtudja, képes-e a tábornok szorosabban összehoztatni a hadsereget az állammal és eszméivel, kijelölni, ha szükséges, egy megfelelő vezérkari főnököt... 1938. január 29. A vezérkari főnök visszatért a Führertől. Beszélt Brauchitsch-al. Az kész mindenre.” — Jodl naplója mint tárgyi bizonyíték szerepelt a nürnbergi perben. IMT. XXVIII. 360–361. oldal.

¹⁹ A német militaristák katonai doktrínája megkövetelte, hogy a háborúk idején az ország és a fegyveres erők vezetését korlátlan diktatóri teljhatalommal felruházott személyre kell bízni. E. Ludendorff: Der totale Krieg. München, 1936. 107. oldal.

riannak ezt az utólagos véleményét minden kritika nélkül a saját megállapításává teszi.²⁰ A német hadsereg 1939. nyarán az európai burzsoá hadseregek közül a legerősebb hadsereg volt és a német vezérkar ennek tudatában szervezte meg a háborút jelentő lengyelországi hadjáratot. A már említett kétfrontos háborúval szembeni aggodalomra a német tábornoki karnak Hitler történelmi realitás alapján jelentette ki: „Anglia és Franciaország kötelezettségeket vállalt, de ezeket egyikük sem kívánja teljesíteni... Münchenben láttuk Chamberlaint és Daladiert, ezeket a nyomorult férgeket. Ezek nem mernek támadni, hanem a legvégső esetben megeleégzenek a blokáddal.”²¹

A nürnbergi perben a vád és a védelem egyaránt vizsgálta azt a kérdést, hogy a német vezérkar mennyiben próbálta Hitlert visszatartani a háborútól. Ez a vizsgálat kitért arra a szempontra is, ha a német vezérkar 1939-ben *csak* a hadsereg felkészületlensége miatt akarta volna Hitlert a háborútól visszatartani. A rendelkezésre álló okmányok tanulmányozása és a tanúk vallomásai alapján a nemzetközi törvényszék megállapította, hogy „a német fegyveres erők vezérkara és legfelső vezetése... elsősorban felelős a törvénytelen háborúk tervezéséért, előkészítéséért, *kirobbantásáért* (Kiemelés tőlem. H. M.), és viseléséért, valamint a háborús bűntettekért és az emberiség ellen elkövetett bűnökért.”²²

A német militaristák — s ide tartoznak a tábornokok, a Wehrmacht-tisztek — tehát nem húzódtak a háborútól, hanem aktívan közreműködtek annak előkészítésében és kirobbantásában, ezért éppoly felelősek az agresszióért, mint Hitler, vagy a náci párt.

Ezért nem lehet elfogadni Borus József megállapítását, melyet a történészre kötelező kritika nélkül Guderian: „Egy katona emlékiratai” c. könyvére alapozott. E fontos kérdés indított arra is, hogy válaszom főcímét eszerint fogalmazzam meg.

Borus József hosszabb terjedelemben polemizál a tanulmány címével.

Helyesebb lett volna rövidebben fogalmaznom, mivel a hadtörténelemnek alkotórésze a hadművészettörténet, s így felesleges volt a „hadtörténet” és a „hadművészettörténet” kiírása a címben.

Nem tudok azonban Borus József kandidátus azon véleményével egyetérteni, hogy elegendő a hadjárat történetéről

²⁰ Borus József: id. cikk. HK. 1962. 1. sz. 250. oldal.

²¹ Agressia na Polske w swietle dokumentow. Warszawa, 1958. 133. oldal.

²² IMT. I. 83–84. oldal.

s nem kell a hadjárat hadtörténetéről beszélni a címben. A hadjárat története nem foglalja magában a historiográfiát, míg a hadjárat hadtörténetének tárgya a katonai történetírás története is, s így nem kell a címben külön említést tenni róla.

A hadtörténelemnek a tárgya ugyanis — röviden somázva — a fegyveres erők fejlődésének vizsgálata, a hadviselés alakulása a hadviselő felek adott társadalmi rendjének, gazdasági és politikai berendezkedésének viszonyai között, a szubjektív tényezők hatása a hadviselésre (a hadvezérek szerepe, a hadsereg erkölcsi szelleme stb.). A hadtörténelem tárgya magában foglalja a háborúk, a hadművészet, a fegyveres erők fajtáinak és fegyvernemeinek történetét, *valamint a segédtudományokat: a katonai történetírás történetét, a forráskutatást stb.* A háborúk története feltárja a háborúk célját és jellegét, kirobantásuk okát, a hadviselő felek erőviszonyait és terveit, a hadműveletek menetét, a háborúkkal összefüggő fontosabb politikai eseményeket. A hadtörténelem foglalkozik a háborúk politikai, gazdasági és katonai következményeivel, a hadviselő felek által elszenvedett veszteségekkel, elemzi a háború győzelmes, vagy vesztes befejezésének okait és a társadalom fejlődésében betöltött szerepét.²³

Ugyancsak nem lehet egyetérteni a kritikuskak a címre vonatkozó azon további megállapításával sem, amely szerint: „A tartalmi pontatlanság . . . megmaradt, mert az 54 nyomtatott oldalra terjedő tanulmányban a hadjárat 1940. május 10-től május 27-ig tartott első szakaszra 53 oldal jut, s így a június 25-ig terjedő második szakaszra nem egészen *egy* oldal marad.”²⁴

A tanulmány címe már eleve felhívta az olvasó figyelmét, hogy az 1940. évi nyugat-európai hadjárat hadtörténetének *néhány* (s nem valamennyi!) kérdéséről lesz szó. Borus Józsefnek az a megjegyzése, hogy a franciaországi hadjárat második szakaszára „nem egészen *egy* oldal maradt”, nem más, mint a tárgyalat problematika sematikus szemlélete. Nem is volt szándékomban a fasiszta német hadsereg nyugat-európai hadjáratát szinte naplószerűen végigkísérni. Azt hiszem, egyetért velem Borus József abban, hogy az 1940. évi nyugat-európai hadjárat kimenetele az első szakaszban véglegesen eldőlt. A „néhány kérdés” célkitűzés tehát természetesen az első szakaszt igyekezett kritika alá venni. Ezért foglalkozott a tanulmány kizárólag a szövetségesek tervével, a németek tervével, az erő-

²³ Vö.: Új Magyar Lexikon Budapest, 1960. 3. köt. 165. oldal.

²⁴ Borus József: id. cikk. HK. 1962. 1. sz. 242. oldal.

viszonyokkal, s a hadjárat egyik döntő fegyvernemének, a harc-kocsiknak a szerepével;²⁵ tehát a hadművészettörténet néhány kérdésének kritikájával! S még egy fontos dolog! A fasiszta német hadsereg azért is tudott döntést elérni már a hadjárat első felében, mert a szövetségeseknek, pontosabban a francia, angol burzsoáziának az a szovjetellenes, a náci Németországot bátorító politikája, amelyet 1940 elejéig effektíve folytatott, mint a bumeráng ütött vissza Franciaországra, Angliára. A nyugat-európai hadjárat hadtörténelméhez tartozik ez a kérdés is és ennek főbb vonásaiban történő ábrázolását fontos feladatnak tartottam.

A historiográfia a szó szűkebb értelmében a történetírás történetét jelenti. Egy olyan korszakról, mint a második világháború első periódusa, s azon belül is a nyugat-európai hadjáratról *egy tanulmány keretén belül a burzsoá irodalomról átfogó historiográfiát* csak úgy lehet alkotni, ha a historiografus, mint egy katalizátor, szétválasztja azokat a fő irányzatokat, melyek jellemzik a több száz kötetre rúgó, eddig megjelent irodalmat. Kétségtelenül a historiografus részére adva vannak meghatározott ismérvek a kritikára, az osztályozásra, mint pl. a világnézet, a forráskritika érvényesítésének mértéke, a napi politikai tendenciák, melyek a művek szerzőit vezették stb. Ezek mellett azonban figyelembe kellett venni több más szempontot is a historiográfiai ábrázolásnál. Pl.: Véleményem szerint fontos követelménye a historiográfiának, hogy az mutassa meg az adott kor politikai, katonapolitikai képét is, s így mint egy tükör adja vissza egyben azokat a torzításokat, melyeket a különböző könyvek szerzői e téren objektív vagy szubjektív (itt elsősorban a memoár-szerzőkre gondolok) okokból végeztek.

Nos, Borus József bírálatában felteszi a kérdést: „Vajon az 1940-es hadjáratról foglalkozó nyugati irodalomnak a tanulmányban említett könyvek és cikkek a legjellemzőbb termékei? Vajon épp ezekből kapunk helyes és részletes képet a dr. Horváth által külön-külön részben tárgyalt historiográfiáról... Mint néhány kiragadott példával bizonyíthatjuk, egyáltalán nem!”²⁶

Borus József kiragadott példaként hozza fel Benoist Méchin: „Soixante jours qui ébranlèrent l'Occident”; Chester Wilmot: „The Struggle for Europe”; J. F. C. Fuller: „The Second

²⁵ Vö.: Dr. Horváth Miklós: Az 1940. évi nyugat-európai hadjárat hadtörténete és hadművészettörténete néhány kérdésének kritikája. HK. 1961. 1. sz. 87., 92., 82–89. oldalakon kiemelve tárgyalja a fenti kérdéseket.

²⁶ Borus József: id. cikk. HK. 1962. 1. sz. 243. oldal.

World War” című könyveket; a „Histoire générale des Civilisations” sorozatban megjelent munkákat. Megemlíti Borus József Liddel Hartot, bár nem nevezi meg (?) az adott témára vonatkozó munkáinak címeit. Bizonyára az általam német fordításban ismert „Jetzt dürfen sie reden” Stuttgartban 1950-ben megjelent könyvére és a Military review 1957 májusi számában megjelent cikkére, a „How Hitler saved Britain. Dunkerque and the Fall of France”-re gondolt.²⁷

Az ember azt várná, hogy Borus József a felsorolt könyvek tartalmi elemzésével s az általam idézett művekkel történő összehasonlításával bebizonyítja, mennyire nem helytálló a megállapításom, mely szerint „A hitleri Németország 1940. évi Hollandia, Belgium, Luxemburg és Franciaország elleni támadásról az eddig megjelent burzsoá hadtörténeti irodalom célkitűzéseiben, mondanivalójában, műfajában rendkívül változatos képet mutat. *E sokféleségben historiográfiailag lényegében három főirányzatot lehet megkülönböztetni.*”²⁸ (Ezután a tanulmány részletezve tárgyalja a három főirányzatot, lábjegyzetben megadva az egyes irányzathoz tartozó jelentősebb szerzőket, munkáikat.²⁹)

Borus József azonban nem ezt teszi. A „kiragadott példaként” említett könyvekről elmondja, hogy részletes adatokat tartalmaznak, másrészt felhívja a figyelmet, hogy pl. Wilmot több oldalon tárgyalja, miért adott Hitler 1940. május 24-én parancsot a páncélos hadosztályok megállítására.

Nos Benoist Méchin és Fuller könyve adataikat, politikai tendenciáikat illetően éppúgy a tanulmányban vázolt harmadik főirányzathoz tartozik, mint Baumbach és Billotte könyve. Borus József által említett előző két írónál is a francia hadsereg vereségeért való felelősség kérdését háttérbe szorította a szocialista tábor elleni imperialista hidegháborús politika. Találón írja Kulis ezredes, szovjet hadtörténész Fuller munkájáról: „Külföldön ez volt az egyik első olyan hadtörténeti munka, amelynek szerzője a második világháború történetének ismeretét a hidegháború híveinek érdekeihez igazította.”³⁰ Ami pedig Borus József által idézett Wilmot könyvet illeti, bizonyára elkerülte a kritikus figyelmét, hogy a tanulmány (HK. 1961. 1. sz. 107—109.) részletesen foglalkozott Hitler idézett parancsával. Erről a kérdésről, amint az a tanulmány lábjegyzeteiből is kiderül, nemcsak Wilmot írt, hanem Churchill, Gu-

²⁷ Borus József: id. cikk. HK. 1962. 1. sz. 245. oldal.

²⁸ Dr. Horváth Miklós: id. tanulmány HK. 1961. 1. sz. 62. oldal.

²⁹ Dr. Horváth Miklós: id. tanulmány HK. 1961. 1. sz. 62—71. oldal.

³⁰ A második világháború történetének meghamisítói ellen. (Tanulmányok.) Budapest, 1961. 187. oldal.

derian, Liss és Jacobsen is. Sőt tanulmányomban állást is foglaltam az idézett szerzők nézeteivel szemben. Borus Józsefnek tehát az a megállapítása, hogy az általam felhasznált, idézett irodalomból nem lehet helyes és részletes képet kapni — mint ez a példa is mutatja —, nem kellően indokolt megállapítás.

Ami a nyugat-német hadtörténeti művek felhasználását — ideszámítva Zeitzler és Hoth tanulmányait — illeti, valóban nem tértem ki arra a kérdésre, hogy Zeitzler és Hoth szerint „hogyan kell megszervezni és alkalmazni a páncélos seregeket az atomfegyver alkalmazása esetén”. Írásomban erre a kérdésre nem is akartam kitérni. Tanulmányom egyik célkitűzése az volt, hogy hadtörténelmi példával illusztrálva bizonyítsam: lehet hadseregszervezésű harcokosi csoporttal főcsapást mérni a harcokosi támadásra alkalmatlannak tartott terepen is úgy, hogy a harcokosik az ellenség hátába kerüljenek. Ezt a gondolatsort továbbvittem és az atomos körülményekre utalva jegyeztem meg: „A mai nyugati burzsoá katonai szakirodalom hangsúlyozza, hogy az atomháború körülményei között nagyobb lehetőség nyílik az ellenféllel szemben olyan meglepetést biztosítani, amely a manőverezés alapja. Míg a szemben álló erőcsoportosítások ellen az atomeszközök nagymérvű alkalmazásával azt mutatják, hogy főcsapásukat az atomfelhasználásuk irányában viszik, addig nagyerejű páncélos csoporttal a páncélos támadásra alkalmatlannak, vagy legalábbis kockázatosnak látszó terepen át az ellenfél hátába kerülnek.”³¹

Egyébként a nyugat-német hadtörténészek munkásságának azt a tendenciáját, hogy Nato-partnerek erősítsék a Bundeswehrt, a tanulmány leleplezte³² és ezirányban mondott véleményt Jacobsen felhasznált munkáiról is,³³ szemben Borus József állításával, aki szerint ez a kritika hiányzik a tanulmányból.³⁴

Borus Józsefnek a historiográfiai részre vonatkozó kritikáját olvasva a német származású nagy francia filozófusnak, Holbachnak szavai jutnak eszembe: „Critique de soi-même!”

Bárki, aki egy kicsit is behatóbban tanulmányozta az 1940. évi nyugat-európai hadjáratban résztvevő felek erőviszonyait, nem állíthatja, hogy a hitleri hadsereg a páncélosok tekintetében jelentősebb mérvű anyagi-technikai fölényben lett volna a szövetségesek hadseregeivel szemben. Erről a tanulmányomban magam sem beszéltem, még hallgatólagosan sem engedtem erre

³¹ Dr. Horváth Miklós: id. tanulmány HK. 1961. 1. sz. 111. oldal.

³² Dr. Horváth Miklós: id. tanulmány HK. 1961. 1. sz. 68–70. oldal.

³³ Dr. Horváth Miklós: id. tanulmány HK. 1961. 1. sz. 70. oldal.

³⁴ Borus József: id. cikk. HK. 1962. 1. sz. 247–248. oldal.

következtetni, amint ezt Borus József véli.³⁵ Viszont nem lehet elfogadni azt a túlzást sem, amely szerint a hitleri hadsereg anyagi-technikai gyengesége 1940-ben, a franciaországi hadjárat idején szinte válságos lett volna. Márpedig Borus József ezt állítja, mikor idézi Mueller-Hillebrand szavait s kijelenti: „A hitleri hadsereg anyagi-technikai gyengeségeinek ilyen, nyugat-német részről történő beismeréséhez nem kell külön kommentár!”³⁶ Márpedig Mueller-Hillebrand megállapításai nem nélkülözhetik a kommentárt.

Kétségtelenül a német hadiipar termelési kapacitása akkor növekedett ugrásszerűen, amikor a hitleri hadsereg Nyugat-Európát és a Balkánt is leigázta. De amint az adatok mutatják, Németország 1939-hez viszonyítva 1940-ben is jelentős mértékben tudta növelni hadiipari termelését. Amikor 1939 szeptember és december között pl. páncélosok gyártására 2,1 millió márkát, addig 1940-ben 14,3 millió márkát fordítottak.³⁷ Ugyancsak helyesbítő adat Mueller-Hillebrand megállapításaihoz az alábbi táblázat,³⁸ amely a német páncélos termelést részletezi.

T í p u s	1939	1940
Panzer II. — — — — — — —	15	9
Panzer 38 — — — — — — —	—	275
Panzer III. — — — — — — —	157	895
Panzer IV. — — — — — — —	45	280
Összesen:	217	1459

³⁵ Borus József: id. cikk. HK. 1962. 1. sz. 255. oldal.

³⁶ B. Mueller-Hillebrand: Das Heer 1933—1945. II. köt. Frankfurt M. 1956. 40. oldal s következő oldalokról az alábbiakat idézi Borus József: „A fegyvergyártás a háború kezdete óta nem növekedett a kívánt mértékben. Ennek következtében jóformán egyáltalán nem voltak készletek...” „A termelés és az állomány harcokcsikban sem volt megnyugtató... A hadrakelt sereg a nyugati hadjáratot gyakorlatilag harcokcsi utánpótlási készlet nélkül kezdte.” „Gépjárműveknél a viszonyok kedvezőtlenek voltak és állandó gondot jelentettek a vezetésnek...” Borus József ezeket a torzított megállapításokat fogadja el kommentár nélkül. Borus József id. cikk. HK. 1962. 1. sz. 256. oldal.

³⁷ Die deutsche Industrie im Kriege 1939—1945. Berlin, 1954. 29. oldal.

³⁸ Allgemeine Schweizerische Militärzeitschrift. 1953. évf. 12. sz. 862. o.

Az idézett svájci foyóirat adatait nem lehet teljesen pontosnak elfogadni. Még ez ideig — tudtommal — nem jelent meg hivatalos statisztika a fasiszta Németország hadiiparának harckocsi termeléséről.

A svájci táblázat több szempontból esik kritika alá:

1. Az 1939. évi termelés adatai nagyon ellentmondanak az amerikai közgazdasági intézetek eddigi kutatási eredményeinek. Az amerikaiak szerint a német hadiipar a lengyelországi hadjárat kezdetéig 60 harckocsit állított elő havonta;³⁹ ez 1939. évre 720 harckocsit jelentett. Még ha azt vesszük is figyelembe, hogy a svájci táblázat nem öleli fel valamennyi harckocsi típusot, akkor is túl alacsonynak tűnik a termelés mennyisége.

2. A táblázat nem tartalmazza, hogy az évi termelés hogyan oszlott meg negyedévekre.

A rendelkezésre álló, nem pontos harckocsi termelési adatok 1939 és 1940 közötti különbsége azonban mégis arra mutat: nem fedi a valóságot Mueller-Hillebrandnak az a megállapítása, hogy „... a hadrakelt sereg a nyugati hadjáratot gyakorlatilag harckocsi utánpótlási készlet nélkül kezdte.” Ezt egyébként H. A. Jacobsen, nyugat-német hadtörténész is cáfolja, aki elmondja, hogy a Kleist páncélos csoport 1940. május 10-e és június 6-a között 212 harckocsi utánpótlást kapott.⁴⁰ Tehát 28 nap alatt egyedül egy magasabb hadászati egység 5 db híján annyi utánpótlást kapott harckocsikban, mint amennyit, a német ellenszenvvel egyáltalán nem vádolható svájci katonai foyóirat szerint a német hadiipar 1939-ben termelt.

A páncélos fegyvernemről szóló fejezetnél helyesen és jogosan veti fel Borus József a kritikát, hogy a német harckocsi típusainál a Panzer I. típust nem említettem. A fasiszta német hadsereg az 1940. évi nyugat-európai hadjáratában nagy számban alkalmazta (Guderian szerint 523 db. Panzer I. típus) ezt a könnyű harckocsi-fajtát.

Nem tudom azonban egyértelműen magamévá tenni a nyugati hadjáratra felvonult s Guderian által közölt harckocsi számát.⁴¹ A német páncélos tábornokkal szemben Jacobsen 2580 harckocsiról,⁴² míg Ulrich Liss tábornok csak 2445 harckocsiról⁴³ beszél. Tekintve, hogy Liss tábornok az 1940. évi nyugati hadjárat alatt az OKH—Stab-nál teljesített szolgálatot, az általa közölt adatot tartom pontosabbnak.

³⁹ Die deutsche Industrie im Kriege 1939—1945. Berlin 1954. 29. o.

⁴⁰ H. A. Jacobsen: Dünkirchen. Neckargemünd 1958. 151. o.

⁴¹ H. Guderian: id. mű. 429. o.

⁴² H. A. Jacobsen: id. mű. 151. o.

⁴³ W. Liss: Westfront 1939—1940. Neckargemünd 1959. 270. o.

Borus József kritikai észrevételeiben a harckocsikról az általam közölt táblázatban néhány adatot, mint téveset jelölt meg.

Az a kifogás, hogy a táblázat nem tünteti fel az egyes harckocsi típusok súlyát, nem minden esetben helytálló. Kizárólagos haditechnikai jellegű cikkekben, avagy olyan leírásoknál, ahol a hadszíntéren levő hidaknak, utaknak gyenge teherbíró képessége jelentős mértékben akadályozza a harckocsik használhatóságát, feltétlenül meg kell adni a harckocsik súlyát. Ilyen kérdések hiányában nem volt szükséges és nem is akartam megjelölni a harckocsik súlyát. Ezt a szempontot egyébként Borus József által is idézett osztrák szakirodalom, a Feldgrau is figyelembe veszi, mert ez a folyóirat sem közli az esetek többségében a harckocsik súlyát.

Borus József F. M. Senger und Etterlin: „Die deutsche Panzer 1926—1945.” München 1959. c. könyvre hivatkozva kijelenti, hogy a „nyugati támadásban” résztvett Panzer III. A, B, C, és D harckocsiknak csak 3,7 cm űrméretű ágyújuk volt”,⁴⁴ szemben az általam közölt 7,5 cm űrméretű ágyúval.

A Panzer A, B, C és D harckocsi a lengyel hadjáratban még valóban 3,7 cm űrméretű L/45-ös ágyúval rendelkezett. De már 1939 végén — épp a lengyelországi tapasztalatok alapján — az e típusú harckocsik jelentős részét 7,5 űrméretű L/24-es ágyúval, sőt 1940-ben, bár nem nagy számban voltak olyan Panzer III. típusú harckocsik a nyugati fronton, amelyeket 5,0 cm űrméretű L/42-es ágyúval szereltek fel.⁴⁵ Igaz az, hogy a franciaországi hadjáratban még részt vett Panzer III. A, B, C, és D típusú harckocsi 3,7 űrméretű ágyúval is, de jóval kisebb számban, mint a már átszereltek.

A Panzer IV. típusú harckocsinak is különféle kivitele volt. Igaza van Borus Józsefnek, hogy ez a tény szükségessé tette volna az összeállított táblázaton ezt közölni, s akkor az még világosabb lett volna. Az a fejlődési történet azonban, amelyet Borus József a Panzer IV-ről mond el, nem pontos. A 7,5 cm űrméretű L/24-es csőszájfék nélküli lövegű P. IV. harckocsit már 1937-ben gyártotta a német hadiipar s ebben az időben szerelték fel ezekkel a hadsereget. De már 1939-ben a spanyol polgárháború utolsó időszakában kipróbálták a németek a 7,5 cm űrméretű csőszájfékes lövegű közepes harckocsijukat.⁴⁶ Az 1940. évi nyugati hadjáratban az utóbbi harckocsik résztvet-

⁴⁴ Borus József: id. cikk. HK. 1962. 1. sz. 251. old. és a 26. sz. lábjegyzete.

⁴⁵ Feldgrau 1958. Sonderheft 15. Panzerkennblätter Serie V.

⁴⁶ Uo. A Feldgrau közli a Panzer IV e típusának rajzát is.

tek a harcokban. Az is igaz, hogy a P. IV. F 2 és G jelű kocsik már L/43-as csőszájfékes löveggel voltak ellátva és a szovjet fronton jelentek meg.

Fel szeretném hívni Borus József figyelmét, hogy a „Mündungsbremse” magyar fordítása „csőszájfék” és nem „tor-kolatfék”. A régebbi és az újabb magyar tüzérségi szabályzatok egyöntetűen a „csőszájfék” kifejezést használják. Tekintve, hogy a csőszájfék fogalom helyes, szabályzat szerinti alkalmazásával szemben Borustól említett fogalom feletti vita túllépi a Hadtörténeti Közlemények keretét — így ezt a kérdést bővebben nem akarom érinteni.

Igaza van Borus Józsefnek, hogy az SPW 251. típusú lövészpáncélcoksi elülső páncélzata nem 10 mm, hanem 12 mm; ez az elírás a korrektúra után is megmaradt sajtóhibából eredt. Viszont a SPW 250 típusú lövész-páncélcokit már 1940-ben kiadták⁴⁷ a csapatoknak, s nemcsak 1942-ben, amint azt Borus József állítja az általa idézett könyvre hivatkozva.⁴⁸

Felmerül a kérdés, melyik a pontosabb munka: Borus Józseftől idézett F. M. Senger und Etterlin: Die deutsche Panzer 1926—1945. Münchenben kiadott könyv, vagy az általam idézett osztrák „Feldgrau” című szakfolyóirat.

Archivanyagok hiányában nem vállalkozom határozott feleletet adni e kérdésre. De módomban volt eredeti német híradó filmeket végignézni, sőt vágóasztalon kockánként megvizsgálni,⁴⁹ amelyek azt mutatták, hogy Borus Józseftől vitatott német harckocsi, lövész-páncélcoksi típusok már részt vettek az 1940. évi nyugati hadjáratban. Azt hiszem, ma már nem lehet elvitatni, hogy az egykorú filmhíradók is dokumentumoknak számítanak.

Borus József kritikai cikke szerint az a kérdés, hogy a „Fall Gelb” megtartotta-e a Schlieffen terv alapvonásait, az mellékes jelentőségű. A főkérdés — szerinte —, hogy ki javasolta a „Fall Gelb”-nek azt a formáját, amely végül is végrehajtásra került.⁵⁰ Kifogásolja, hogy nem említette meg a tanulmány Erich von Manstein tábornok nevét, aki a tulajdonképeni megalkotója a nyugati hadjárat végleges tervének. Igaza volna Borus Józsefnek, ha a tanulmány vázolni akarta volna a nyugat-európai hadjárat végleges tervének elkészítési fázisait. Ezt nem tűztem ki célul, mivel abból az aspektusból, amelyből

⁴⁷ Feldgrau uo.

⁴⁸ Borus József: id. cikk. HK. 1962. 1. sz. 254—255. old. és a 37. sz. lábjegyzete.

⁴⁹ A moszkvai, berlini és a budapesti filmarchívumokban a korabeli német filmhíradókat néztem át vágóasztalon.

⁵⁰ Borus József: id. cikk. HK. 1962. 1. sz. 259—260. old.

tárgyalni kívántam a fasiszta német és a szövetséges haditerveket, nem volt döntő az előbbi elkészítésének története. Nem a haditervek keletkezésének történetéről, hanem az adott végleges haditervek jellegzetességeiről volt szó a tanulmányban!

Borus József megemlíti, hogy „a szovjet hadtörténetírás szerint a francia országai hadjárat tervét Manstein készítette el, mint azt „A második világháború történetének meghamisítói ellen” című munkában olvashatjuk”.⁵¹ Borus a megadott lábjegyzetben Agibalov ezredes és Szergejev ezredes: „Elvesztett győzelmek” című cikkére hivatkozik, mely kritika alá veszi Manstein azonos című könyvét. Felmerül a kérdés, miért nem vette figyelembe a két szovjet hadtörténésznek azt a megállapítását, amit mindjárt a cikk elején olvashatunk: „... 1939-től, vagyis attól az időponttól kezdve, amikor a német tábornoki kar hozzáfogott a „villámháború” hitleri gondolatának megvalósításához, Manstein aktívan résztvett a nyugat-európai népek leigázására irányuló valamennyi hadjáratban. Manstein nem pusztán engedelmes végrehajtója volt a hitlerista klikk elképzeléseinek.”⁵² A két szovjet hadtörténész tényeken alapuló megállapításai ellentmondanak Borus Józsefnek már az előzőekben idézett véleményével, mely szerint „az egész szárazföldi hadsereg (Heer) és nemcsak ennek tábornoki kara, általában tartott a háborútól, még Lengyelország elleni háborútól is... stb.”⁵³

Még egyszer hangsúlyozni szeretném, hogy a „Fall Gelb” és a „Fall Rot” megalkotási folyamatának történetével nem akart a tanulmány foglalkozni. — Mivel Borus József felveti ezt a kérdést, de ugyanakkor kihagyva fontos részkérdéseket, nem tér ki e tervek megszületésének összes fázisaira, ezért a teljesség érdekében meg kell tennünk a kronológiai áttekintést.

A náci hadsereg felső vezetése előtt Hitler 1939. szeptember 12-én, tehát még a lengyelországi hadjárat alatt, kijelentette, hogy a Wehrmacht következő támadó hadjárata Nyugat ellen fog irányulni.

Hitler 1939. október 9-én adta ki a 6. sz. Utasítását a háború vezetésére. Ez az „Utasítás” a katonai műveletek továbbvezetése számára megparancsolta, hogy

„a) a nyugati front északi szárnyán támadást kell előkészíteni luxemburgi—belga—holland területen keresztül. Ennek

⁵¹ Borus József: id. cikk. HK. 1962. 1. sz. 260. o.

⁵² A második világháború történetének meghamisítói ellen. Budapest, 1961. 138. o.

⁵³ Borus József: id. cikk. HK. 1962. 1. sz. 249. o. és a jelen válaszcikk o.

a támadásnak olyan erősnek és villámgyorsnak kell lennie, amilyent csak végre lehet hajtani.

b) A támadás célja, hogy a francia működő hadseregnek és a szövetségeseinek minél erősebb részeit verje szét és ezzel egy időben minél nagyobb holland, belga és észak-francia területet, mint bázist foglaljon el egy Anglia elleni eredményes légi és tengeri háború vezetésére...

c) A támadás időpontja a páncélos és a gépesített egységek készenléti állapotától függ...⁵⁴ Végezetül elrendelte Hitler, hogy az „Utasítás” alapelveinek megfelelően az OKH dolgozza ki a hadműveleti terveket. Az OKH 1939. október 19-re dolgozta ki a nyugati hadjárathoz az első felvonulási tervet.

Mind az 1935 őszén kidolgozott Franciaország elleni „Vörös változat” haditervnek, mind a Hitler-féle 1939-es 6. sz. Utasításnak és az ennek megfelelő OKH féle felvonulási tervnek a jellemzője az volt, hogy a régi, 1914-es „Schlieffen-tervet” tartalmazta.⁵⁵

Erich von Manstein tábornok 1939. október 31-ére készült el azzal a javaslatával, hogy a német hadsereg erős páncélos erőkkel mérje a főcsapást Luxemburgon és Dél-Belgiumon keresztül a meghosszabbított Maginot-vonal ellen Sedan térségén át. A páncélos erők az áttörést a francia arcvonalon keresztül fejezzék be.

Hitler 1939. november 23-án beszédet mondott a tábornoki kar előtt. Beszédében leszögezte, hogy mind politikai, mind katonai szempontból alkalmas az idő Anglia és Franciaország legyőzésére. Hitler ebben a beszédében elemezve a német hadsereg fölényét a nyugatiakkal szemben, élesen aláhúzta a német páncélosok jelentőségét.⁵⁶ Ez a beszéde kétségtelenül erősítette Manstein álláspontját az OKH-val szemben, mely nem akarta elfogadni az „A” Hadseregcsoport vezérkari főnökének tervét.⁵⁷ A vita azonban a páncélos párti tábornokok és az OKH „klasszikus hadviselés elvét” képviselő tábornokai között 1939 decemberében és 1940 januárjában, februárjában, márciusában még tartott. A vita részleteire nem akarunk kitérni; azt Borus József helyesen vázolta.⁵⁸ Éppen ezért érthetetlen, miért nevezi Borus József pontatlannak a koblenzi hadijátékról tett megjegyzésemet. A kritikus szerint nem lehet azt

⁵⁴ H. A. Jacobsen: Der zweite Weltkrieg in Chronik und Dokumenten. Darmstadt 1959. 113. o.

⁵⁵ H. Guderian: id. mű. 79. o. és H. A. Jacobsen: id. mű. 113. o.

⁵⁶ H. A. Jacobsen: id. mű. 114–120. o. Jacobsen eredetiben közli Hitler beszédének részletét.

⁵⁷ H. Guderian: id. mű. 79–80. o.

⁵⁸ Borus József: id. cikk. HK. 1962. 1. sz. 261. o.

mondani, hogy a koblenzi hadijáték a Franciaország elleni hadműveleti tervek helyességének ellenőrzését jelentette.⁵⁹

Már pedig ezt bizonyítja, hogy

1. Ezen a hadijátékon foglalkoztak a páncélosoknak a Maas (Mause) folyón való áttörése kérdésével;

2. Ez a hadijáték, mint egy ellenőrző mérleg szerepelt, mely eldönteni hivatott, hogy a Manstein-féle, vagy az OKH-féle elgondolás a helyesebb-e;

3. Téved Borus József, amikor kijelenti, hogy a koblenzi hadijátékon szó sincs a nyugati szövetségesekről. Hát akkor miért folyt a vita, hogy melyik terv szerint győzze le a nyugati szövetségeseket a német hadsereg?

4. A szövetségesek részéről nem kellett valamiféle nagy, komplikált felderítést végezni. Köztudomású volt a francia—angol katonai vezetés előtt, hogy 1940 februárjára a fasiszta német katonai vezetők Lengyelország területéről már átcsoportosították a páncélos, a tüzér, a légi fegyvernemeket nyugatra. S mégis! A szövetségesek politikai vezetése még mindig reménykedett, hogy Hitler a Szovjetunió ellen fog fordulni; s a védelmi intézkedések — mint már a tanulmányban vázoltam — nem voltak olyan intenzívek, mint amilyent a helyzet megkívánt volna.⁶⁰

Sokban közrejátszott a koblenzi hadijátékok eredménye abban, hogy 1940. február 17-én Hitler közvetlen megbeszélést folytatott Manstein tábornokkal terveiről. Ennek következtében 1940. február 24-én végleges lett a „Fall Gelb”,⁶¹ amely Manstein katonai elgondolásait foglalta magában, ami a páncélosok és a repülők szerepét illeti. Maga a terv alapjaiban megtartotta a Schlieffen-terv lényegét.

A tanulmány témája és a terjedelem adta lehetőség nem engedte meg, hogy az egyszerű francia dolgozók, katonák hősiességének ellenállásának ábrázolására bővebb teret lehessen szentelni. De azért a kritikai észrevétel ne vesse el a súlykot, és ne állítsa, hogy erről egy szó sincs a tanulmányban.⁶² Ha Borus József figyelmesebben olvasta volna el a tanulmányt, bizonyára nem tett volna ilyen elferdített megállapítást.⁶³ Hasonlóképpen nyitott kapukat döngtet a bíráló, amikor kijelenti, hogy „nem kapunk megfelelő képet a támadás első lényeges mozzanatáról, a Meuse (Maas) folyó eléréséről és az ezen való átkelésről sem”.⁶⁴

⁵⁹ Borus József: id. cikk. HK. 1962. 1. sz. 248. o. és 260. o.

⁶⁰ Dr. Horváth Miklós: id. tanulmány. HK. 1961. 1. sz. 58—59. o.

⁶¹ H. A. Jacobsen: id. mű. 21. o.

⁶² Borus József: id. cikk. HK. 1962. 1. sz. 261—262. o.

⁶³ Dr. Horváth Miklós: id. tanulmány. HK. 1961. 1. sz. 66. o.

⁶⁴ Borus József: id. cikk. HK. 1962. 1. sz. 260. o.

Oldalakon át vázoltam a Kleist páncélos csoport támadásának első fázisait a tanulmányban — legfeljebb olyan részlet kérdésekre nem tértem ki, mint amilyeneket Borus József említ,⁶⁵ de ez egyáltalán nem csökkentette a kép teljességét!

Nem tértem ki Borus József kritikai észrevételének valamennyi vitatható kérdésére, mert a vitacikkemben csak a főbb problémákkal folytattam discussiót. A kritikus több olyan kiegészítést tesz cikkében, aminek értelmét csak abban látom, hogy bibliografiai adalékot adjon. Pl. Borus József miért tartja helyénvalónak utalni — s ennek hiányát a tanulmány negatívumának venni — a „Vtoroja mirovaja vojna 1939—1945” című könyvre, amely a franciák vereségének egyik katonai okát⁶⁶ a harcok és a repülőgépek lebecsülésében látja?! Tanulmányom éppen ezt a kérdést is vizsgálta.

A második világháború a hitlerista hadsereg nagy győzelmeivel kezdődött. Az 1939. és az 1940. évi hadjáratokat a németek hihetetlen gyorsasággal nyerték meg, s a hitlerista Németország megteremtette uralmát — Szovjetunió kivételével — az európai szárazföldön. Anglia helyzete 1940-ben vélságos volt. Churchill beismerése szerint Angliában „szinte teljesen fegyvertelenek” voltak a hadseregek és nem számíthattak az angol domíniumok segítségére sem.⁶⁷

Tanulmányomban nem írtam erről a helyzetről, de éppen a vita irányítja a figyelmet arra, hogy szükséges lett volna az 1940. évi nyugateurópai hadjárat tanúságaként azt is levonni: a fasiszta német katonai vezetésnek sem a háború megindításakor, sem a lengyelországi és a franciaországi győzelem után nem volt aggálya saját hadseregével szemben. Erejének tudatában volt Angliával szemben is. S hogy nem következett be mégsem a Brit-szigetek elleni invázió, a Göring-terv végrehajtása, annak oka nemcsak az angol hadsereg készülődése a La Manche-csatornán való átkelés megakadályozására, hanem az is, hogy a Szovjetunió katonai ereje lekötötte a hitlerista Németországot. Bár a Vörös Hadsereg még nem lépett be a háborúba, de léte is korlátozó hatást gyakorolt a hitlerista hadvezetés startégiájára.

⁶⁵ Dr. Horváth Miklós: id. tanulmány. HK. 1961. 1. sz. 99—101. o., 102—105. o.

⁶⁶ Borus József nem pontosan értelmezi a „Vtoroja mirovaja vojna 1939—1945” című hadtörténelmi könyv adatait, amikor szerinte az idézett mű „a franciák vereségének katonai okát a harcok és a repülőgépek lebecsülésében, a megfelelő harcoksi-elhárítás hiányában látja.” A könyv a vereség katonai okai között ezt a tényt mint az egyik főokot említi, de nem abszolutizálja, mint azt Borus József teszi.

V. ö. Sz. P. Platonov (főszerk.) Vtoroja mirovaja vojna. Moszkva 1958. 77. s. köv. o., ill. 90. o. (Idézi Borus József.)

⁶⁷ W. S. Churchill: Der zweite Weltkrieg. Bern 1949. II/1. 71. és köv. oldalak. Churchill oldalakon át részletesen vázolja, hogy Anglia mennyire készületlen volt katonailag a német hadsereggel szemben.